

DRABUŽELIAIS DĖVĖTAIS

„Vargšas jorikas aidas marčėnas“ iš ankstesnio Aido Marčėno poezijos rinkinio toliau tęsia žaidimą su skaitytojais – kaip nuotykį, išstingantį tarp taisyklės ir improvizacijos, kaip žaidimą su skaitytoju-varžovu tame pačiame literatūros lauke, manipuliuodamas jo lūkesčiais, išnaudodamas gerai pažįstamas poetines konvencijas* ir netikėtai ėjimais jas komplikuojamas bei griaudamas.

Rinkinio pavadinimas *Dėvėti* yra atsakas skelbiamam požiūriui į Marčėną kaip parašytų tekstų varijuotoją, sukurtų stilistikų skolininką. Rinkinyje ryški *ars poetica*** tema: iškeliami „dėvėtų eilėraščių“ koncepcija. Vienas jos variantų – ironiškas pasiaiškinimas, pasiteisinimas eilėraštyje „Second Hand“:

negi dabar čia pradėsiu nuo sėjamo lino
negi tuoj imsiu ir Vaižganto kančią
iškūsiu
negi auginsiu avis karšiu vilną ar
medvilnę rinksiu
kas pasakykite megzti ar austi dar moka

(p.15)

Pirmiausia atsisakoma „natūrinio“ poezijos – sielos drabužėlių gamybos būdo – t. y. kūrybos kaip asmens saviraiškos iš tiesioginio santykio su tikrove, asmens subjektyvumo*** reprezentacijos**** (lino – Vaižganto kančios), organiškai orientuotos į bendruomenę: kūrybos kaip žemdirbystės metafora nurodytą tokią „visuotinio vartojimo“ poezijos logiką, kurios poreikis nuo Maironio vienais ar kitais pavidalais praėjusį šimtmetį gyvavo lietuvių literatūrinėje savimonėje*****.

Atsisakoma tuos drabužius gamintis ir kitais, nelietuviškais žemdirbiškais būdais – atmetama orientacija į Vakarų bei Rytų kultūrų intelektualines, literatūrines tradicijas – neturima nei „angliškos vilnos“, nei „kiniško šilko“:

net jei ir audinį kokį nenaują turėčiau
rietimą angliškos vilnos prieš karą
senelio taupyta
net jei ir kinišką šilką kuris ir už liepsną
lengvesnis
net jei ir ką čia kalbu iš liepsnos vien tik
smalkės

Taip atsisakoma kūrybos originalumo reikalavimo, nuo romantizmo laikų įpareigojusio

* Konvencija – susitarimas. (Red.)

** *Ars poetica* – lot. poezijos menas. (Red.)

*** Subjektyvumas (lot. *subjectivus* – būdingas subjektui) – bendriausia prasme požiūris į ką nors, paremtas asmeninėmis subjekto pažiūromis, interesais arba skoniu. (Red.)

**** Reprerzentacija – atstovavimas. (Red.)

***** Savimonė – savo esmės, savybių ir vaidmens supratimas. (Red.)

rašančiuosius:

ką gi jokių juk nėra galimybių pačiam
pasisiūti
talentų tai jau tikrai neturiu už naujus
sumokėti
tais kuriuos pirkotės brangiai ar gavot už
nieką
jūsų dėvėtais drabužiais dangstau savo
sielą

Dėvėti, iš antrų rankų gauti drabužiai sielą – rašančiojo subjektyvumą – uždengia, ne apnuogina. Be to, uždengdami klaidina – yra nesavi, neišduoda ne tik savininko „gamybinių“ sugebėjimų, bet ir turto („talentų“). Tad pagal uždengimo pobūdį ir kokybę „drabužėliai nešioti“ gali būti perskaitomi kaip replika D. Kajoko metaforai „drabužėliais baltais“, ženklinančiai tiesioginį santykį su tikrove (žr. „Kartais taip“, p. 16–17).

Tačiau toliau eilėraštyje mintis ironiškai susidvejina. Sielos dangstymas nėra visiškai efektyvus, nes „ji drabužėlių nešiotų nenori / nenori ir baigta verkšlendama spardos ir daužos / drabužiai ant popieriaus gulas o ji toliau virpa“. Viena vertus, pagal metaforos logiką nešioti drabužėliai vis dėlto negali sielos visiškai uždengti, pro juos matyti jos nuogybė ir neprisidengtas virpėjimas. Kita vertus, ant popieriaus gula tik tie dėvėti drabužiai, iš kurių tik netiesiogiai, pagal parinkimo būdą, galime spręsti apie sielos būklę – egzistencinį drebulį, eilėraštyje nužemintą iki vaikiško aikštėjimosi, ir pasipriešinimą tiems kostiumams. Savitai transformuojama ir tokios poezijos bendruomeninė perspektyva* – autorinė pozicija susidvejina tarp „aš“ ir „jūs“. Tradicinis bendruomeninis „mes“ – sena retorinė įtikinimo, rašančiojo viršenybės ir atsakomybės įtvirtinimo bei skaitančiųjų kolektyvo identifikacijos** priemonė – čia ženklina ironiškai žaidiman deleguojamą bendraautorį.

Tokiu būdu, teigiant teksto reikšminių sluoksnių netolydumą, pateikiamas atsakas originalumo lūkesčiams. Tasai vidinis konfliktas tekste, ironiškas prasmės lūžis, kai teiginys implikuoja*** neiginį, apranga – norą nusirengti, yra viena įdomiausių šios poezijos skaitymo intrigu.

Vis dėlto poetinės konvencijos (kokio nors autoriaus stiliaus momento, teksto variacijos etc.), kaip žaidimo objekto ir priemonės, atpažinimas tekste nėra jau kažin kuo ypatingas nutikimas. Tačiau pateikti lengvai atpažįstamą literatūrinę aliuziją nėra šio rinkinio eilėraščių tikslas ar savaiminė jų vertė – tai tik „dėvėti drabužiai“ – pasižiūri į etiketę ant vidinės siūlės, ir tiek to džiaugsmo. Daug įdomiau yra sekti tos besiaikštijančios sielos virpesius (tam tikras poetinės izotopijas****, persmelkiančias šį rinkinį) ir pasipriešinimo dėvėtiems sielos apdangalams pėdsakus (ironišką „dėvimo“ teksto prasmės apvertimą, „padėvėtos“ raiškos ir „originalaus“ turinio planų supriešinimą).

Stabelėsiu prie vienos tų izotopijų – tai klasikinis laiko praeinamybės topas***** , turintis daugybę reprezentacijų literatūroje: „bet kur yra pernykštis sniegas“ (F. Villonas (F. Vijonas), „visa ryjančio laiko nasrai“ (S. Daukantas), „išnyksiu kaip dūmas“ (Maironis), „balti malūnai mala laiką“ (H. Radauskas) ir t. t. Minėtinos dvi ryškiausios šio topo reprezentacijos Marčėno eilėraščiuose: laiko „nasrų“ dantys,

* Perspektiva – čia: žiūra, požiūris, vaizdas iš tam tikros pozicijos. (Red.)

** Identifikacija – tapatybės nustatymas ir pripažinimas, sutapatinimas. (Red.)

*** Implikuoti – įpinti, įjungti, apimti. (Red.)

**** Izotopija – bendriausia prasme atmaina. (Red.)

***** Topas – literatūros teorijoje tai reiškia „banalybę“, stereotipą, kokią nors fiksuotą, sustabarėjusią įvykio ar veiksmo ir erdvės kombinaciją. (Red.)

kramtymas, virškinimas ir laiko malūnų (laikrodžių) girtos.

Laiko dantys ir abejingas, nesibaigiantis jo virškinimas, šalinimas tuo stipresni, kuo silpnesni, karieso pagrauzti žmogaus dantys. Ši dantų izotopija transformuoja klasikinės literatūros įtvirtintą priešpriešą tarp laiko tėkmės ir ją nutraukiančios bei priešinga linkme pasukančios žmogaus minties ir atminties galios.

Viena vertus, išlaikomos bendros kitos krypties, išlikimo reikšmės: dantys ir sugebėjimas kramtyti atitinka gyvybines žmogaus galias – jų reikšmė įtvirtinta pirminėse tradicinėse kultūrose (ritualiniai veiksmai, kad kūdikio dantys nebūtų reti). Sugedę dantys Marčeno eilėraščiuose ženklina sunykusią galią literatūriškai apdoroti tikrovės medžiagą kaip klasikinėse epochose („suiręs Dante, dantenos kraujuotos“, p. 7). Dantys lemia ir kalbos – tarties, artikuliacijos* kokybę („kieno burna pradvisus / iškoš žodžius, kad laikas sutvinksėtų“, p. 8).

Kita vertus, dantų ir burnos vaizdinija (nesvarbu, kad gal kiek „padėvėta“ Marčeno kolegų) yra konkretesnė, jautimesnė ir kasdieniškesnė laiko problematikos reprezentacija, leidžianti atsiriboti nuo idealistinio minties/atminties patoso, leidžianti pasinaudoti bjaurumo bei banalumo estetika. Tai tipiškas lūžis Marčeno eilėraščiuose: izotopijos elementai antihierarchiškai** „perkloja“ prieštarigus reikšmės kontekstus*** – idealų ir konkretų, aukštą ir žemą, pozityvų ir negatyvų. Pavyzdžiui, žmogaus patiriama tikrovė – tilto dantys, sukandę du (laiko) upės krantus, gali būti perskaitomi kaip tolima, kiek degraduota aliuzija**** į antikos grožio dievo Apolono, sukandusio pelę – bėgantį laiką – vaizdinį (naujai aktualizuotą Mandelštamo poezijoje). Tačiau pagal prieštaravimo logiką tie dantys yra ir kramtantys, valgantys, virškinantys – naikinimo priemonė. Pritraukiama alternatyvi biblinė valgymo – pažinimo/mirties – reikšmė. Už dantų – stemplė ir skrandis (p. 9), už poetinės formos – „skurdi esmė, kur juokiasi thanatos*****“ (p. 49).

Dviprasmiška ir tiems dantims tenkančio maisto traktuotė. Tai ne tik rafinuoti pietūs (klasikinė literatūra, patirties „aukštosios akimirkos“), bet ir atsitiktinė, ne itin patraukli užkanda ar banalus kramtalas („tąsi poezijos guma“). Laike, „netekusiame charizmos“ (p. 50), suprantamas anksčiau minėtas tragikomiškas „sielos virpesys“ ir pasipriešinimas, nes sunykusi ir chaotiškai sumišusi, metaforiškai tariant, maisto ir jo valgymo stiliaus hierarchija. Baisieji Rilke's (Rilkės) angelai yra tuo kraupesni, kad „sau dainuoja rio ritą / ir dar šiurpesnę love me do“ (p. 28).

Laiko temą papildo ir (laiko) malūnų vaizdinys, pritraukiantis Don Kichoto figūrą: „aš“ šoka „iš guolio iš proto“ tarsi idalgas*****, puolantis malūną (p. 43). Tačiau literatūrinės iliuzijos ir vaizduotės galia, viduramžių (klasikos) riteriui suteikusi reikšmingos veiklos orientyrus, kovos prasmę ir tikslą, išblėso (mūšio laukai „jau buvę“), o ironija, XVI–XVII a. rašytojui atvėrusi galimybę „išrasti“ naują romano žanrą, vadinasi, atnaujinti ir sustiprinti literatūrinės tikrovės apdorojimo galias, stabdančias laiko dantračius, „nebeišgelbsti maldaujančių lūpų / senas riteris klūpo – nė vienas malūnas nepuola“.

Marčeno poezija laiko traktuotės, kūrybinės savimonės ir poetinės formos požiūriu galėtų būti gal kiek griozdiškai, bet, mano manymu, parankiai apibrėžiama kaip poklasicinė. Jai, kaip ir klasicizmo ar neoklasicizmo poezijai, yra būdingas tas pats pavyzdinės literatūros ir jos formų diktato pojūtis.

* Artikuliacija – kalbos padargų veikimas, tariant garsus. (Red.)

** Antihierarchiškai – priešingai hierarchijai. Hierarchija – nuosekli laipsnių, titulų, pareigų ir pan. eilė nuo žemesnių prie aukštesnių; pavaldumo ir priklausymo tvarka. (Red.)

*** Kontekstas – kokio nors fakto, įvykio, reiškinių aplinkybės, sąlygos, aplinka. (Red.)

**** Aliuzija – stilistinė priemonė, posakis, primenantis kokį nors žinomą faktą (paprastai istorinį, mitologinį, literatūrinį veikėją, įvykį, vaizdinį) ir susiejantis kūrinyje vaizduojamą situaciją su kito laikotarpio, kito pobūdžio reiškiniais. (Red.)

***** *Thanatos* (gr.) (Tanatas) – mirties personifikacija graikų mitologijoje. (Red.)

***** Idalgas – paprastas viduramžių Ispanijos ar Portugalijos bajoras, kuris galėjo neturėti jokios nuosavybės. Idalgai buvo atleisti nuo mokesčių. Žinomiausias idalgas – idalgas Don Kichotas. (Red.)

Tačiau pavyzdžio ar jo fragmento pakartojimo, perrašymo aktas jau nebeturi įsirašymo į kultūros – šiaurinės amžinybės – dievų panteoną patoso, kuriam reikalinga tikrovės elementų hierarchija, Marčėno pasaulėvaizdyje, kaip minėta, neegzistuojanti. Tasai perrašymas, pavyzdžiui, lietuvių poezijos neoklasicistui T. Venclovai buvęs „amžinųjų formų tęsinys“, virsta kramtymu – instinktyviu veiksmu, organiniu maitinimosi, virškinimo ir šalinimo procesu.

Jau minėjau, kad „dėvėtų eilėraščių“ literatūrinė, t. y. įtikinimo, galia paradoksaliai kyla iš pasipriešinimo literatūriniu instinktu (nebe civilizacine veikla) tapusioms formoms ir negalėjimo – kadangi tai instinktyvi veikla – jos mesti. Ryškiausiai šis neatitikimas atsiskleidžia Marčėno sonetuose. XX a. neoklasicizmas iš klasicizmo – aristokratiškos poetinės epochos ir mokyklos – perėmė tam tikrą griežtos literatūrinės formos ir etinės laikysenos – stoicizmo* – tapatybę (lietuvių literatūroje tai ryškiai liudija ir B. Krivickas, iš dalies V. Mačernis, minėtas T. Venclova). Klasikinės poetinės formos disciplina – tai stiliaus ir elegancijos privalomybė kraštutinėse situacijose, kai norisi „staugti į mėnulį juodą“, anot vienos poetės. Bet kadangi vertybinė padala tarp tų tikrovės kraštutinumų yra išnykusi, kadangi visa, kas leista patirti – „liūdnoškai linksma makalynė“ (p. 50) – klasicizmas Marčėno poezijoje lieka tik linksma, bet anaipol neiškilminga mokykla; „dantys“ apdoroti tikrovės „maistui“.

Puikiai valdoma Marčėno eilėraščio forma šiuo požiūriu tampa ironiška. Blyksinti meistriška žaisme, tačiau praradusi etinės (užtekstinės ir tekstinės) disciplinos imperatyvą**, kalbančiojo „aš“ gebėjimą ir poreikį susikurti savą pasaulėvaizdžio hierarchiją, ji kai kuriais atvejais darosi eklektiškai*** imli, daugiažodė, kryptanti į savitikslių žaidimą. Jos tekstai pernelyg lengvai skaitomi – kramtoma „taši poezijos guma“, eilėraščio žodžiu tariant. Be to, kartais ji (turi – irgi pagal klasicizmo logiką – proginės poezijos bruožų: eksploatuoja (kartais net ir su stiproka pagiežos doze) lietuvių poetų kasdienybės realijas. Šitą „nepakeliamą poezijos lengvumą“ atsveria tai, jog Marčėno poezijos „aš“, kaip jau sakiau, tai suvokia ir žino – ne be „sielos virpesio“ kaip cituotame eilėraštyje „Second Hand“. Autorius, kaip poklasicistas, gali įtikinti nuopuolio ir tuštumos, kuri ištiko poezijos meną ir kuriai antihierarchiškame pasaulyje nėra alternatyvų, refleksija* ir pojūčiu.

Brigita Speičytė, „Drabužėliais dėvėtai“, *Metai*, Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštis, 2001, Nr. 8–9, p. 173–177.

---

* Stoicizmas – antikinės filosofijos srovė, susiformavusi III a. pr. m. e. antikinėje Graikijoje, darė įtaką krikščionybės doktrinos kūrimuisi. Kertinės stoicizmo vertybės: teisingumas, išmintis, drąsa, saikingumas, kuklumas, nuosaikumas. (Red.)

** Imperatyvas – liepimas, reikalavimas. (Red.)

*** Eklektika – skirtingų, nederančių, prieštarų mokslo, meno teorijų, koncepcijų, stilių, tezių, sąvokų nekūrybiškas jungimas ir vartojimas. (Red.)

* Refleksija (lot. *reflexio* – atgręžimas, perstatymas) – gilus susimąstymas, samprotavimai, pagrįsti ko nors analize. (Red.)